

Mladi u posljednjih trideset godina¹

Želimir PULJIĆ

Pokušaj sociološkog i psihološkog prikaza o našoj mladeži u kontekstu europskih gibanja

UVOD

U jeku smo obilježavanja različitih godišnjica. Pretprošle godine spominjali smo 20. obljetnicu završetka Drugog vatikanskog koncila. U tu svrhu održana je i posebna izvanredna sinoda biskupa u Rimu. Prije pola godine izdao je papa Ivan Pavao II enciklično pismo *Sollicitudo rei socialis* da bi obilježio 20. godišnjicu enciklike Pavla VI *Populorum progressio*. U Rimu je ove jeseni održan poseban kongres moralista u povodu 20. obljetnice izlaska encikličkog pisma *Humanae vitae*. Među tolikim dvadesetogodišnjicama još je jedna: prije 20 godina (1968) zbilo se u Europi nešto po čemu je ta godina ušla u povijest. Te su godine mladi svojim prkosom, barikadama, nemirom i ispisanim parolama po zidovima Pariza, Rima, Ljubljane, Zagreba, Praga, Münchena, Beograda, Sarajeva i Berlina ušli u udžbenike povijesti, psihologije i sociologije. Mladi su tako svojim ponašanjem postali tema razgovora (a i ogovora), tema raznih seminara, rasprava, okruglih stolova i studijskih dana. Njihovo reagiranje na izazove društva, politike i kulture u posebnom stilu ponašanja zbunjivalo je one koji su bili na vlasti i osjetno »dizalo temperaturu« krizne društvene stvarnosti. Zato nije čudo što se može naići na upozorenja zbog *asocijalnosti dijela omladine*, zbog pojave *adolescentne subkulture*, pa se stvara mentalitet prema kojem se na mlade gleda kao na problem.

No, kako bilo da bilo, mladi su danas sa svojim idolima, idealima, učiteljima i svojim pogledima »povijesni znak« za ovo naše vrijeme. Njihovu pojavu ubrzalo je i ovo naše industrijsko društvo koje je malo-pomalo odvojilo mlade od njihovih obitelji, u njima stvorilo osjećaj grupe i pripadnosti posebnom »staležu« nasuprot onima koji su na vlasti i koji su »odrasli«. Govoreći o mladima i njihovom kompleksnom stanju, Alvarez (1980, str. 10-11) veli da je to mladost »koja ima stotinu lica«. Dajući sumaran prikaz, on veli da mladi »osjećaju težnju za afirmacijom; odbacuju nepravedne strukture (a ponekad i one pravedne); ne žele ostati pasivni promatrači, već žele uzeti kormilo u svoje ruke«. Kritičari su nepovjerljivi prema onome što nisu svojim rukama opipali. Alergični su na farizejstvo društva. Ne

1 Naslov predavanja djeluje pretenciozno. Spašava me podnaslov iz kojeg je očito da se radi o pokušaju prikaza.

prihvaćaju autoritarnost u obitelji i odbacuju svaki oblik političke diktature. Ne vjeruju riječima i hoće djela. Žeđaju za slobodom. Ona je za njih simbol života. Istina, često je poimaju na subjektivan način. Zele raskinuti s prošlošću, a sadašnje stanje im se ne sviđa.

No kad je govor o mladima i o metodologijskom pristupu proučavanju mladih, onda treba da naglasimo da postoje tri temeljna stava: ideologijski, subjektivni i objektivni. Ideologijski stav imaju oni koji o mladima govore s ideologijskih pozicija, s nekim pretpostavkama, bez utemeljene povezanosti sa stvarnošću. Nemoguće je naći tako idealno zamišljene mlade kako ih oni često prikazuju. Subjektivni stav imaju oni koji iz osobnog ograničenog iskustva donose opće sudove i dojmove, generalizirajući i poopćavajući ono što je parcijalno, individualno, osobno. Objektivni stav imaju oni koji se pokušavaju približiti samom fenomenu bez nekih predrasuda i unaprijed formiranih stavova. Služeći se objektivnim materijalom, brojevima i postocima koje im donosi statistika, oni pokušavaju stvoriti realističniju i vjerodostojniju sliku o mladima. Ne namjeravamo time »kanonizirati« statistiku i njezine metode, niti proglašavati statističke rezultate jedino objektivnima. Želimo samo upozoriti na opasnost od »ideoloških« i »subjektivnih« dojmova koji su često daleko od stvarnosti.

MLADI – OSOBIT NARAŠTAJ

»I tko ima omladinu..., taj ne zna što ima.« Ta Fischerova rečenica govori nam da je omladina velika nepoznanica našeg vremena, najveća zagonetka naše suvremene civilizacije, »vrlo složen socijalni entitet koji predstavlja sinkretizam mnogobrojnih elemenata«, različitih, a ponekad i proturječnih sadržaja. Izdvojiti ćemo neke elemente prema kojima nam se čini da omladina sačinjava posebnu socijalnu grupu našeg društva.

Tu je ponajprije *radno-ekonomijski položaj*. Najveći dio omladine ima isti ili sličan radno-ekonomijski položaj: omladina u procesu opće i stručne izobrazbe, scoska omladina, nezaposlena omladina i omladina na odsluženju vojnog roka. Njihova djelatnost nema svojstva rada u obliku plaćanja i nagrade, niti im pruža mogućnost ekonomijske samostalnosti. Iz takvih nepovoljnih prilika proizilaze i slične odlike društvenog položaja mladih.

Inferiorni ekonomijski položaj uvjetuje da mladi *nemaju gotovo nikakva udjela u raspodjeli društvene moći*, posebno političke. I prijašnji i sadašnji podaci upućuju na zaključak o stvarnoj političkoj marginalnosti najširih slojeva omladine, iako je poznato da »mladi ljudi traže forme i sadržaje u kojima mogu biti aktivni sudionici«. S pravom veli I. Dizdarević (1982, str. 188) da »savremeni čovjek želi da kreira sebe i svijet oko sebe, a ne da pasivno sudjeluje u nečem što je vrlo često iznad ili izvan njegovih potreba i interesovanja«.

Govoreći o specifičnostima društvenog bića omladine, J. Aleksić ističe da su mladi »ekonomski inferiorni« i »politički marginalizirani« jer nisu uključeni u tokove društveno-ekonomijskog i političkog života. Predugo se zadržavaju u pripremi za preuzimanje društvenih uloga odraslih osoba i to izgleda kao »produženi novicijat«.

Ako pregledamo istraživanja o mladima iz pedesetih i šezdesetih godina, opazit ćemo da odišu »optimističkim patosom« (Vrcan, 1982, str. 132-145). Mlade se prikazuje kao ljude bez problema. Društvo je bez proturječnih elemenata razvoja i zajamčeno mu je sigurno napredovanje. To je međutim dovedeno u pitanje početkom sedamdesetih godina kada su lipanjski događaji iz 1968. načeli spomenuti optimizam. Pokret hrvatskih sveučilištaraca iz 1970. i 1971. godine, koji je uspio postati dominantna politička snaga, to je još više potencirao. Tada započinje kritičko preispitivanje općih misaonih okvira i revizija shvaćanja istraživanja o omladini u nas.

Namćće se tako nužnost razrade drukčijih misaonih okvira koji će uvažiti činjenicu da današnji naraštaj mladih živi i djeluje u društvu koje je zahvaćeno ozbiljnim teškoćama, trajnim stagnantnim stanjem i izrazito kriznim procesima, gdje dominiraju pitanja o stabilizaciji, konsolidaciji pa i jednostavno pitanje o preživljavanju dubokih kriza koje su zahvatile sve pore života.

Nepovoljne okolnosti u kojima stasaju generacije mladih, učinile su da se »životna situacija mladih posljednjih godina zamjetno pogoršava« (Vrcan, 1982, str. 138). To je razlog što i životna perspektiva mladih, koji tek društveno dozrijevaju, postaje sve više obilježena neizvjesnošću i nesigurnošću.

I dok su razvojne perspektive prije bile više-manje jasno naznačene, danas su postale vrlo zamagljene i nesigurne. Ne upuštajući se u detaljniju raščlambu, dr. Vrcan govori i o nekoliko ključnih neuralgičnih i vrlo kritičnih točaka za suvremeni naraštaj mladih. Ponajprije on spominje »današnji školski sistem na razini usmjerenog obrazovanja«, koji, prema njegovu mišljenju, nije »proširio mogućnosti slobodnijeg izbora«, već su uvedeni »izrazito restriktivni, a ne selektivno-stimulativni mehanizmi prinudnog usmjeravanja mladih ljudi u različite škole« (Vrcan, 1982, str. 139). Osim toga, u posljednje vrijeme suzuju se mogućnosti upisa i završavanja studija na razini sveučilišta, a time se suzuje i jedan od ulaznih kanala društvene pokretljivosti i društvene promocije uopće.

Goľema inflacija i sve veći pad stope zaposlenosti osudio je određene dijelove omladine na povlaćenje i izoliranost, na sve veću marginalizaciju i bijeg od društva. To je stvorilo kod mnogih osjećaj (bez obzira na njihove vitalne potencijale i izobrazbu) da su u društvu »prekobrojni i suvišni« te da društvo ne zna šta s njima činiti. Slikovito se izražava J. Čurić (1978, str. 117) kad za mlade veli da se »odjedamput zaglavise posred nas kao Jona u 'trbuhu' svoje ribe i taj novi zalogaj kao da nitko danas nije kadar probaviti. U našim očima, oni su nalik na starozavjetne Izraelce, koji, izašavši iz Egipta, godine i godine zbunjeno lutaju pustinjom, a da nitko ne vidi kada i kako će iz toga bespuća izići...«

Problematičnosti suvremenoga naraštaja omladine pridonosi i prisutna tendencija »političke apatije i političke indiferentnosti«, »međugeneracijski konflikt« i odbojnost mladih prema »birokratiziranim i hijerarhiziranim organizacijama«, u kojima su »formalizam i rutina daleko značajniji od samog sadržaja aktivnosti« (Vrcan, 1982, str. 143).

Nemogućnost ulaska u »svijet rada« i preuzimanje odgovornosti za sudbinu osobnog i društvenog razvoja teško pogađa mlade koji moraju »čekati

nekačak red«. I to čekanje popraćeno je često apatičnim raspoloženjima i nezadovoljstvom.

Drugi se, da ne bi čekali, odlučuju za nastavak školovanja, unaprijed pomireni sa stanjem da im ni završeni studij ne osigurava siguran ulazak u »svijet rada«. Tako i jedni i drugi dospijevaju u dvostruko pasivnu društvenu poziciju: zadržavaju status »izdržavanih lica«, a izvan su mogućnosti da utječu na rješavanje društvenih pitanja i političkih problema. Ekonomijska inferiornost, dakle, uvjetuje i političku marginalizaciju širih slojeva omladine. Nije čudno onda što se nalazimo pred grupom »pasivnih«, »otkačenih«, »drukčijih« i »posebnih« pojedinaca (Aleksić, 1982, str. 73). Zanimljiva je u tome smislu i izjava Fischera o mladima: »Ono što je prije svega čudno, to je naivna, kao ulje glatka površina konformizma, apatičnog prihvatanja nekog svijeta koji osjetiš kao nešto glupo, lažno, nepravedno, ali kojeg poznaješ kao nešto moćno, trajno. Ali ispod te površine kriju se podvodni tokovi napetosti, zatišja i iznenada se pojavi vrtlog, bunt, revolt, spontano, besciljno, u prazno« (F. Fischer, 1966, str. 65).

Kad danas, 20 godina poslije studentske pobune, razmišljamo o tim godinama, možemo li reći da se kod mladih nešto promijenilo? Kakva je razlika između današnjih mladih i ondašnje generacije? Da bismo to mogli bolje uočiti, raščlanit ćemo prilike u posljednjih tridesetak godina i govoriti o generaciji »šezdesetih« i »sedamdesetih« i »osamdesetih« godina. Pritom ću se poslužiti izjavom Mastrofinia, koji reče da je omladina šezdesetih godina bila »generacija pobune i utopija«, a za period iz sedamdesetih godina veli da je bilo »razdoblje olova i ironije«. Za generaciju osamdesetih godina on reče da je »rastrgana i nezainteresirana«.

MLADI EUROPE U POSLJEDNJIH TRIDESET GODINA

Razdoblje utopije (1960-1970)

Nerado se sjećamo šezdesetih godina jer su one bile godine napetosti, borbe, pobune i kontradiktornih stavova. To je bilo razdoblje i velikih ličnosti od kojih neke nestadoše silom s pozornice svijeta. Bilo je to vrijeme i velikog ekonomijskog napretka, dijaloga Istok-Zapad, Drugog vatikanskog sabora, mladenačke kontestacije. Jednom riječju moglo bi se reći da je to razdoblje velikog povijesnog prevrata. Hruščov otvara eru destalinizacije u Sovjetskom Savezu. Starac Ivan XXIII saziva Drugi vatikanski sabor. Na predsjedničku stolicu u Americi dolazi John Kennedy, koji najavljuje novo razdoblje za Amerikance, od kojih traži da ne budu »osrednjaci«, već spremni na žrtve i napore, obnovu i preporod Amerike i svijeta. Zanimljiva je rečenica iz njegovog nastupnog govora u kojoj reče da zahtijeva od svakog Amerikanca da bude »pionir u stvaranju novog svijeta«.

No to razdoblje novih pogleda, nadanja i međunarodnog dijaloga kratko traje: Kennedy biva ubijen, papu Ivana XXIII uništava starost i bolest, a Hruščov mora podnijeti ostavku.

Zahvaljujući obvezi školovanja i proširenom studiju u tom razdoblju formirao se poseban sloj ljudi i društva — studentski sloj. On je iz godine u godinu bio sve brojniji i jači. Poneseni idejom o boljoj sutrašnjici, mladi iskrsnuše na trgovima s natpisima, parolama, zastavama i novim zahtjevima. Tko se ne sjeća tih burnih šezdesetih godina i mladih dugih kosa? Zanimljivo je da su mladi u svojim zahtjevima zatražili i pomoć radnika: Sveučilište i druga učilišta obraćaju se i traže pomoć od radničke klase u tvornicama. Istina, taj je savez trajao kratko. Radnici su se, nakon početnog oduševljenja i ponosa što ih »inteligencija« uvažava, uskoro distancirali od studenata i ostavili ih na cjedilu. Objašnjavali su to riječima da »ne kuže današnje mlade i ne shvaćaju sva njihova traženja i zahtjeve«. Razočarani takvim stavom radnika iz tvornica, mladi se povukoše u osamu, odbijajući suradnju s radnicima i političkim partijama. Nema li onda pravo novinar Gianpaolo Pansa kada 1968. godinu definira kao »izvanredno razdoblje velikog poleta, ogromnih gluposti i strašnih promašaja«. No ipak je to bilo i vrijeme velikih nadanja.

I dok američki marinci bombardiraju Vijetnam, a ruska Crvena armija guši Praško proljeće, mladi po metropolama Europe pjevaju iz svega glasa »We shall overcome« (Mi ćemo pobijediti), vjerujući u čarobnu moć pokreta i svojih neostvarenih snova. Nažalost, to neće dugo potrajati. Prebrzo će se od poletnog proljetnog oduševljenja završiti u hladnoj i sumornoj jeseni. Mladi će doskora osjetiti da su izigrani, pretučeni i pobijedeni. Od zanosnih planova o slobodi, jednakosti, pravdi i demokraciji preostade im samo gorki okus razočaranja i tuge u srcu. Pobijedila ih je njihova naivnost i vjera u olaku promjenu društva.

Olovni period (1970-1980)

Ako smo razdoblje šezdesetih godina opisali kao razdoblje nadanja, utopije i iščekivanja, kako bismo okarakterizirali godine poslije sedamdesete? Što je to što je posebno obilježilo mlade tih godina? Koje su se važne promjene zbile u tom razdoblju? Theodor Roszak reče da su mladi tih godina u »opoziciji tehnokratskom društvu« i on vidi na pomolu »rađanje kontrakulture«. Amerikom se širi »gay-pokret« i »pokret za emancipaciju žena«. Stvaraju se terorističke bande i klanovi, akcije napada na banke, pošte kao i političke otmice — vijesti su koje pune dnevne stupce novina. Zato bismo to razdoblje mogli nazvati »razdoblje olova i terora«. Mladi su šezdesetih godina protestirali, galamili, ispisivali parole i vikali. Ovi iz sedamdesetih to isto čine, samo agresivnije. Oboružani su željeznim motkama, noževima, molotov-bombama i pištoljima. Zadaju strah i siju nemir kuda god prođu. Usprkos sličnosti između tih dviju generacija (1968 i 1977), Giovanni Tassani s pravom veli da »1977. godina nije ni bližnja slika, ni loša sestra 1968. godini, već je to nešto sasvim drugo; to je sasvim druga vrsta!«. Istina, neka su izvanjska ponašanja vrlo slična, ali su im ciljevi i motivacija drukčiji. Jer, dok kod mladih sedamdesetih godina prevladava osjećaj bijesa i odbačenosti, gorčine i agresivnosti, dotle se u onih iz šezdesetih osjećalo neko nadanje, utopija i iščekivanje. Riječima psihijatrije moglo bi se reći da

je 1968. godina bila »nervni tik« mladih onog razdoblja, a 1977. godina jest »živčana eksplozija« sljedeće generacije. Otmica premijera Alda Moroa u Italiji poklapa se sa završetkom razdoblja utopije i početkom terorizma ljevičara i desničara.

Neki sociolozi pokušavaju protumačiti »oružanu« pobunu mladih iz sedamdesetih godina kao »pobunu i odbacivanje oca«. No kako protumačiti razloge njihove agresivnosti? Budući da čovjek sve više doživljava da je lišen značenja svoga postojanja — a u tome su mu pomogli i društvo, i ekonomija i politika — čini se da mladi iz sedamdesetih godina pokušase to osmisliti nasiljem. Tako se, eto, oslobađajuća energija utopijskog značaja iz šezdesetih godina uprljala krvlju nedužnih u sedamdesetim godinama.

Razdoblje ohlađenja (1980-1990...)

Kako sada prikazati mladost osamdesetih godina? Jesu li »darkeri«, »šminkeri«, »hakeri«² njihova prethodnica? Tko bi pokušao da ih prikaže u crno-bijeloj tehnici (dobri-loši), ne bi uspio. Prisutni su kao sjena. I premda se o njima toliko priča, premalo su poznati. Neki ih ocrtavaju kao »potonulu generaciju«, uspoređuju ih »s nevidljivom galaksijom«, »neistraženim planetom«. Prikazuju ih kao mlade bez oduševljenja, kao suvremene pragmatičare i moderne epikurejce. Komentirajući neke ankete provedene među mladima, *Newsweek* je ustvrdio da je to »Dead-end-generation« — generacija razočaranih i otpisanih, naraštaj na izdisaju.

Za današnje se mlade još čuje da nemaju ideala, hijerarhiju vrednota i uzorâ. Ne trude se da bi se za nešto borili. Nemaju nekih projekata pred sobom. Tako su iz nepomirljive borbe i agresivnosti prešli u pomirljivu apatiju. U tom se smislu o njima govori kao o generaciji bez oduševljenja. I to je donekle istinito. Nema više onog idolatrijskog snivanja i utopije iz šezdesetih godina, ni krutog pogleda, vikanja i terora iz sedamdesetih. Ovi današnji mladi kao da su postali realističniji i pragmatičniji. Ne vjeruju iluzijama utopije i revolucije. Postali su prilagodljivi. Ostavljaju dojam osrednjosti, bezbojnosti i utučenosti. Pomislilo bi se da ih javni život i politika uopće ne zanimaju. A je li to stvarno tako?! Kako onda rastumačiti njihovu brigu za probleme ekologije, mira u svijetu, za razne vrste dobrovoljnog rada i angažiranosti?! Nisu li to novi oblici njihove reaktivizacije?! Nije li onda i pretjerano tvrditi da su moderni mladi suvremeni epikurejci, kad se osjećâ da traže svoje mjesto u društvu, da im je stalo da se poboljšavaju međuljudski odnosi. Sigurno je da su u stalnoj napasti da podlegnu kušnjama luksuza, izazovu nadmetanja, konkurencije i karijere. No opaža se da su suvremeni mladi sposobni i za plivanje protiv struje. Vidi se to i po tome što kojiput biraju stvari koje nisu »popularne«, npr. kad se bune protiv konzumizma i konformizma. Sigurno je da su takvi manjina, jer nije lako u svijetu svakojake manipulacije »ostati svoj«. Nije lako biti »crna

2 Mnogo je subkulturnih grupa među omladinom: pankeri, šminkeri, navijači, darkeri, skins, hard-core, yuppies, alternativci, metalci, hakeri. O njima se najčešće govori samo u ekscenim situacijama, zaboravljajući da su te grupe često samo prirodno izborni prostor u kojem mladi borave, »sazrijevaju« i odlaze u neke druge »formalne grupe«.

ovca« u društvu u kojemu se sve mjeri prema tome »kako se odijevaš«, koja »kola voziš«, koju »cigaretu pušiš«!

NAŠI MLADI U DRUŠTVU

Još prije dvadeset godina, na XV. zasjedanju Generalne konferencije UNESCO-a u Parizu potkraj 1968. zabilježeno je da »velika armija mladih postupno dobija karakteristike određene, iako ne i oblikovane socijalne grupacije, s vlastitim dinamizmom, grupacije koja stvara posebne utjecaje na transformaciju društva«.

Postavlja se pitanje: što je učinjeno i što valja dalje raditi da omladina ne bude socijalna posebnost koja vodi socijalnoj dezintegraciji.

Mladi nisu neki izdvojeni dio društva i svi problemi mladih istodobno su i problemi društva. Zato ćemo spomenuti neke neuralgične točke društva, kako bismo bolje razumjeli omladinu koja se u tom društvu rađa, stasa i dozrijeva.

Ponajprije, postojeći modeli socijalizacije (kakve susrećemo u novijoj povijesti društva) mahom su modeli upravljanja ljudima, modeli heteronomnih ličnosti, modeli izvana planiranih i modeliranih bića. U suvremenom svijetu tehničke civilizacije socijalizacija se sve više institucionalizira, time i unificira, pa i postvaruje. Tako djeca sve rjeđe i manje mogu biti svoja, a sve češće i više su »državna, televizijska, partijska, Božja, roditeljska« (Bročić, 1982, str. 128).

Društvene ustanove i organizacije koje imaju odgojno svojstvo više su u praksi usmjerene na to, veli Bročić (1982, str. 130), da traže i potiču »prilagođavanje, uklapanje, lojalnost, poslušnost, red, rad i mir kako bi sve ostajalo što jest bez promjena i poremećaja«.

Škola sa svojim sadržajem, koji se mahom daje kao gotova istina, svojom ukupnom metodologijom djelovanja koja pretežno počiva na formalno-hijerarhijskom autoritetu i heteronomiji, svojom krutom predmetno-razrednosatnom organizacijom koja nije primjerena svestranom razvitku ličnosti (a time se paradira pred javnošću), svojim sistemom ocjenjivanja koji je više primjeren razdruživanju, egoizmu, konformizmu nego službeno isticanim suprotnim ciljevima, svojom profesionalnom usmjerenošću koja duboko kolidira s realnim potrebama društva, škola takva kakva jest i koju nikakve reforme iz toga ne mogu spasiti pruža i nameće nešto što je više kamen o vratu nego osnova smislene humanističke egzistencije.

S pravom onda zaključuje Manojlo Bročić (1982, str. 127) kad kaže da iz »direktno i dirigovane socijalizacije proizlaze ljudi koji kao životnu alternativu prihvataju ne ljudsku promenu, već prilagođavanje postojećem, proizlazi konformizam kao dominantni oblik društvenih odnosa, proizlazi

društvo u kome je svetost postojećeg prva, prava i najvažnija potreba i praksa svake oficijalne društvene politike».³

Škola, osim toga, sve više gubi vrijednost kakvu je prije imala na duhovnom, kulturnom i političkom području. Ona sve više postaje »parkingplatz« za mlade koji čekaju zaposlenje, a diploma o završenom studiju često se svodi na običan papir bez vrijednosti.⁴

Očarani studentskim pokretom

Godina 1968. bijaše prevratnička, kada su izbile energije različitih pokreta i mnoge ideje obujmile gotovo čitav svijet. Mladež, koja je živjela u sasvim različitim režimima i društvenim sistemima, s različitim socijalnim i kulturnim uvjetima, nastupila je s vrlo sličnim, pa gotovo i identičnim zahtjevima. To svjedoči o postojanju planetarne svijesti tog mladog naraštaja.

S beogradskim studentima početkom lipnja 1968. solidarizirali su se studenti Niša, Sarajeva, Ljubljane, Zagreba, Titograda, Splita, Rijeke, Maribora, Novog Sada, Kragujevca, Mostara i drugih kulturnih središta Jugoslavije. Ostvaren je znatan stupanj idejnog jedinstva u osudi primjene nasilja i u nastojanju da se uspostave principi demokracije. U tijeku štrajka i drugih studentskih akcija nastali su posebni politički programi, poznati pod nazivom »studentski zahtjevi«.

Lipanj je studentski pokret izraz autonomije društvene pozicije mlade generacije, koja se već prije bila očitovala u nizu neposrednih akcija: demonstracije u Novom Beogradu 1954, u Zagrebu, Skoplju, Rijeci 1959, studentske akcije u Ljubljani 1963/64. Može se reći da je u cjelokupnom poslijeratnom periodu bilo manjih ili većih sukoba u povodu izražavanja samostalnih stavova studenata. Nažalost, moramo se isto tako složiti s Nebojšom Popovom o tome da su »pokušaji preduzimanja neposrednih akcija surovo gušeni« (1971, str. 335). Studentskim akcijama i nastajućem studentskom pokretu najenergичnije se suprotstavili izvršna tijela rukovodećih organa Saveza komunista i drugih društveno-političkih organizacija. Efikasno sredstvo gušenja pokreta i ozloglašavanje njihovih zahtjeva pronađoše

- 3 Nas su učili u djetinjstvu kako se dočekuje i prima život i sve ono što on donosi i nameće, kako se čovjek održava u tom životu izbjegavajući nemir duha i tijela i sve rizike i štete. Kako se podnosi bolest i svako drugo zlo, i najzad, kako se dočekuje smrt kojom svaki život završava. Dakle čitav jedan defanzivni sistem. I sve to u općim tvrdim formulama koje su pravljene jednom za vazda, jednako za sve i za svakoga. Ali nitko nas nije učio kako se životu ide ususret, kako se hvataju i obuzdavaju njegove snage, i kako se pomoću njih kao pomoću talasa ide dalje i više, k novim oblicima i novim mogućnostima. U stvari učili su nas kako da se život preboli, prekući kao bolest, a ozdravljenje nade u smrti. Da, tome su nas učili, a ne kako se borbom postaje jedno sa životom i kako se ljudski nestaje u njemu« (I. ANDRIĆ, *Znakovi pored puta*, Svjetlost, Sarajevo 1978, str. 135).
- 4 Prije više od 150 godina pisao je Pestalozzi da imamo »škole za sricanje i pisanje, a trebaju nam škole čovječnosti. Trudimo se da izgradimo škole za raznovrsne profesije, ali se vrlo malo trudimo da nam škole budu škole humaniteta«. U tom smislu se i tuži dr. Vukasović da je jedna od »osnovnih slabosti odgojnog rada u našim školama u tome što je jednostavno orijentirana na verbalne informacije, faktografiju, pamćenje, a zanemarena su unutrašnja ljudska svojstva i izgrađivanje tih osobina. Nastava je usmjerena na znanje. Proces odgojnog djelovanja potisnut je u drugi plan i prilično zapostavljen. U praksi još nije prihvaćeno uvjerenje da je prava svrha odgojnog rada oblikovanje čovjeka kao cjelovitog ljudskog bića. Zato na tom području moramo još mnogo raditi. Moramo organizirati savjetovanja posvećena tematici odgojnog rada, moramo istraživati i pisati o tome, moramo buduće nastavnike i profesore osposobljavati ne samo za obrazovnu, nego i za njihovu odgojnu funkciju« (A. VUKASOVIĆ, *Prinosi unapređenju odgojnog rada /knjiga druga/, Zagreb 1983, str. 7).*

u tisku, radiju i televiziji. Zato i veli Popov da je djelovanje spomenutih medija bilo »pogubnije od intervencije milicije i drugih represivnih aparata jer je dezinformacijama raspirivalo društvenu osudu« (ibid.). Ukratko, moglo bi se reći, veli Popov (ibid., str. 336), koliko god to na prvi pogled izgledalo paradoksnno, da je to bio sukob »onih koji neće da osvajaju političku vlast, s onima koji hoće po svaku cijenu da je zadrže«.

Iako smo sudjelovali u tom svjetskom pokretu sedam lipanjskih dana, ipak se kod nas o tome malo pisalo. Zašto? Dragoljub Mićunović veli u tom kontekstu da mi »nismo društvo otvorenih dokumenata i otvorenog istraživanja. Kod nas nema istraživačkog duha, niti osvojenog prava na istraživanje«. Kod nas, veli on — prisutniji je »istražni duh od istraživačkog« (Danas, 21. 06. 1988, str. 69). Osim toga neki naši pokušaji bili su blokirani i obeshrabreni zbog sudskih odluka i zaplijena. Prisjetimo se zabrane *Praxisa* iz 1971, koji je objavio neke dokumente iz tih buntovnih lipanjskih dana. Prisjetimo se još da je u kolovozu 1971. tužilačkim rješenjem privremeno zabranjeno raspačavanje više različitih publikacija u Hrvatskoj i u Srbiji (*Praxis, Student, Vidici, Kultura, Književne novine, Prosvjeta, Hrvatski tjednik, Široki brijeg*). Istina, kasnijim sudskim odlukama te su zabrane skinute ili znatno ublažene.

Listovi i brošure, časopisi i publikacije nasukali su se na odredbe 52. člana Zakona o tisku te tako — prije vremena — u sudskim dvoranama završile svoj hod prema čitaocima.

Upravo te represivne mjere na samom početku stvorile su psihozu straha i nelagode, koja se osjetila i u činjenici da je 1968. godina zadugo ostala tabu-tema.

Već u tijeku sedam lipanjskih dana razbijen je jedinstveni pokret jugoslavenskih studenata. Poslije raspuštanja lipanjskih studentskih pokreta slijedilo je »po liniji vlasti« uporno nastojanje da se izbrišu njegovi tragovi i spriječi eventualna obnova. Najprije su razbijeni oblici samoorganiziranja (akcijski odbori), osporeni su programi i zahtjevi, zabranjivani omladinski i studentski listovi i časopisi, smjenjivane redakcije. Slijedilo je i često saslušavanje studenata sudionika lipanjskih događaja, uhiđenje i administrativne kazne, oduzimanje pasoša, upad policije i pretresi (Popov, 1971, str. 329-347).

Razočarani tehničkim napretkom i socijalizmom

Govoreći o mladima našeg podneblja, dr. Petković (1982, str. 99) s pravom zaključuje da je »socijalizam mlade više razočarao nego impresionirao«. Politička je birokracija pritisla radne ljude i humanizam i demokraciju svela na retorički ceremonijal te uspostavila takav »monopol vlasti koji je gotovo bez premca u društvima koja počivaju na diktaturi« (ibid.). Obrazlažući razloge razočaranja u socijalizam, dr. Petković nabroja i govori o »životu punom lišavanja, nasilnom limitiranju i usmjeravanju duhovnih i svih drugih kreativnih aktivnosti, čistkama i koncentracionim logorima, nacionalnom ugnjetavanju, ratovima među socijalističkim zemljama« (ibid.). Ako uzme-

mo u obzir da mladi nisu izdvojeni dio društva, onda je lako zaključiti da su i svi njihovi problemi istodobno i problemi društva i obratno.

»Svijet odraslih ne samo da je potpuno bespomoćan kad se suočava sa situacijom mladosti, nego izgleda da na tu mladost reagira historičnom nedosljednošću: jednom se mladost slavi kao neka vrst mesijanske nade za društvo, drugi se put pokazuje kao zlokobna, subverzivna konspiracija.«

Ta pomalo ironična i duhovita formulacija američkog sociologa Bergera prikazuje odnos društva prema mladoj generaciji, a ujedno implicira i teškoće s kojima se susreću društvene nauke kad se bave fenomenima mladosti i mlade generacije (Franuko, 1982, str. 301).

U tom kontekstu naše je društvo zapalo u tzv. »dupleks mladosti«: u paradoks da istovremeno veliča i sumnjiči svoju omladinu te da ne stvara realistične uvjete i prostore za razvoj svoje mladosti, za njezinu iskrenost, spontanost, neutilitarnost i za njezine prirodne stvaralačke moći. U društvu vlada stanoviti paternalizam, pedagoška pozicija prema generaciji koja slijedi. Tako se mlada generacija našla u začaranom krugu »nepovjerenja, pragmatizma i komercijalizacije« (usp. Aleksić, 1982, str.75). Istina je da bi mladi trebali da osjećaju puls novog vremena, da u sebi nose »osjećaj budućnosti«, da pružaju svjedočanstvo nade koja je u njima. No mi smo suočeni s činjenicom da danas nema one agresivne i buntovne mladosti. Ali krajnje zabrinjavajući jesu ovi nenapadni oblici otpora mladih: apatija, zaptvaranje, izdvajanja i ostajanje po strani. To onda uzrokuje kritičarenje (brundanje), nezadovoljstvo, revolt, gubitak povjerenja.

Tražeci uzroke takvu ponašanju mladih, Jordan Aleksić drži da je tome kriv ponajprije potrošački mentalitet društva. Više od dvije trećine mladih danas živi u odnosima socijalne sigurnosti i, što je najzanimljivije, oni to smatraju »svojom prirodnom tekovinom«, nečim što se samo po sebi razumije. Komercijalizacija i menadžerski postupci na području ekonomije, politike i tržišta imaju izrazit utjecaj i na stavove mladih.⁵

Ne treba se onda čuditi što upravo taj potrošački mentalitet, karijerizam, oportunizam, konformizam i egoizam mladih ljudi suočava društvo s jednom vrstom »straha od omladine«. No i mladi žive u strahu od društva. Činjenica da tehnika i druga dostignuća civilizacije našeg doba mogu uništiti sve plodove stoljetnih nastojanja u jednom hipu nameće im neizostavno pitanje: »Kako onda živjeti i preživjeti?« Tu je možda i odgovor na pitanje o tome zašto su mladi danas toliko zamišljeni i zabrinuti za svoje sutra?!; zašto su orijentirani prema sebi i svojim problemima; zašto su sebični?!

Nadahnuti i zadojeni egoizmom

Prikazujući suvremenu omladinu kod nas, E. Ćimić (1982, str. 151-160) veli da sadašnja generacija mladih, zaslugom odnosa u kojima je formirana, u kojima je zatečena, ima »izraženu egoističnu crtu«. Tu egoističnu crtu ima zahvaliti, prema E. Ćimiću, trima izvorštima: *obitelji, školi i društvu*.

5 Zanimljivo je da ovdje Aleksić navodi i Crkvu i njezine »ideologe u mantijama« koji pokušavaju da »zaveđu mlade« te pod plaštem vjerskih manifestacija vrše »politički utjecaj na mlade«, organizirajući turistička putovanja, kulturno-zabavne i sportske manifestacije.

»Prvo izvorište jest obitelj. Tu postoje dva tipa obitelji što suprotno utječu a imaju iste efekte na planu egoizma. Prvi tip obitelji jest ovaj: roditelji govore djeci da su oni bez ideala, a da su oni, roditelji, bili s idealima. Oni suosjećaju s djecom, sažaljevaju ih — u ekstremnim slučajevima — odbacuju ih. Drugi tip obitelji što je suprotan prethodnom, također ima iste učinke: roditelji utvrđuju da djeca nemaju ideala, ali se djeci dive, jer, navodno, nisu očarana, pa se neće moći kao oni, roditelji razočarati. To je bogato vrelo egoizma i krize kolektivnih ideala.«

Drugo izvorište egoizma, prema Ćimiću, jest škola, takva kakva jest. »Nju se doživljava kao dvostruko opterećenje. S jedne strane ona je stalno u verbalnom smislu u nekom grču reformi, a ne pomaže niti predstavlja solidan oslon za formiranje i otkrivanje osobenog identiteta ove generacije. Sve kao da je u nekom nagovještaju, ali se ništa do kraja ne završava. To zacijelo krnji čitav duhovno-idejni profil mlade generacije. S druge strane za razliku od ove generacije, mi smo pripadali naraštaju što je u daleko nepovoljnijim uvjetima stasao, ali ipak u ogromnom postotku birao svoj poziv i k tomu imao potpunu izvjesnost oko upošljavanja. Ova generacija pak, u ne malom broju, ne bira vlastiti poziv, i ono čime joj se to 'nadoknađuje' — sigurno zaposlenje, krajnje je neizvjesno: već se, naime pokazuje da se to ne može, po ekonomskim i drugim pretpostavkama ispuniti.«

I napokon je tu i treći izvor egoizma: »široki društveni okvir odakle dolaze bogati impulsi što potiču socijalno ozdravljenje ovog stanja ili ga pak iznova pogoršavaju«. Zato i veli Ćimić da »postaje sve aktualniji moralni plan... Moralni primjer može biti veoma zarazan i treba takvu usmjerenost potpuno rehabilitirati«. I bilo bi spasonosno, misli Ćimić, kad bi se uvela praksa »po kojoj bi samoodricanje raslo prema vrhu, a ne kao što je dosada bila praksa opadalo prema vrhu« (usp. Neumsku aferu, dodjelu stanova u Sarajevu i druge pronevjere rukovodćih organa).

Generacija »tihog nemira i iščekivanja«

Iako je mladenački život, prema naravi stvari, vezan za pokret, novost, promjenu, ipak smo suočeni s činjenicom da je sve više mladih koji su »izvan realnosti«, »plašljivi«, »konformisti«. To je bio razlog da neki sociolozi uporabise izraz »prilagodljivi buntovnici« da bi prikazali takve mlade. Oni se, istina, ne slažu s društvenim usmjerenjem, ali prihvaćaju njegove izvanjske oblike (»ta sveta pravila društvenog suobraćanja«, Perez-Alvarez, 1980, str. 13). Političke ideale zamjenjuju pjesmom, zabavom, sportom, kinom i načinom odijevanja. Osim takvih sociolozi opažaju i sve veću skupinu onih koji su »neprilagodljivi«, rušilački raspoloženi i prema sebi i prema drugima. Služe se književnicima, pjesnicima, slikarima i glazbenicima koji ističu apsurdnost ljudskog života, besmisao, izgubljenost i mrak. Njihova je kritika usmjerena protiv radosti ovog života koji je dio »kukavnosti«, protiv odgoja i okoline koja je farizejska.⁶

6 Kritiku radosti ovog života komplicira sve više pojava »kulta smrti«. Petnaestak misterioznih samoubojstava na otprilike 1000 »darker« nije mala stvar (Usp. *Oko* od 25. veljače 1988).

Uz te »prilagodljive i neprilagodljive buntovnike« ima srećom sve više i onih koji su zainteresirani za egzistencijalna pitanja ovog vremena. Tako se osjeća da ima sve više mladih koji stoje na braniku ljudskih prava i demokratskih sloboda, koji se bore protiv rata, utrke u naoružanju, protiv rasne, religiozne i svih drugih diskriminacija.⁷ Sve je više mladih koji »kuže« da je očuvanje prirodne sredine uvjet ljudskog opstanka.⁸ No ne treba da se zaboravi da je potrošački mentalitet učinio svoje. »Panem et circenses« našao je plodno tlo i u mladenačkoj duši. Čini mi se također da su i velike ideologije svijeta (kapitalizam, socijalizam, komunizam) pronašle »efikasan lijek« za »ušutkavanje nemirne mladosti«: ponudom određenih životnih pogodnosti iznudiše se i željeno, bezopasno ponašanje. Pa jesu li onda deficitizam, šutnja, pasivnost problemi mladih!? Ili? Teško je postavljati bilo kakvu dijagnozu ili lijepiti etiketu. Ako bismo, ipak, morali dati neku opisnu crtu današnje mladeži, bilo bi najbolje reći da je to »generacija tihog nemira i iščekivanja«.

Ima li Crkva, koja očekuje dovršenje zemlje i čovječanstva i preobrazbu svemira (GS 39) i koja ne smije »prestati voditi brigu o izgradnji ove zemlje gdje raste Kristovo tijelo nove ljudske obitelji« (ibid.), u ovom vremenu i na ovim prostorima ponuditi što današnjoj generaciji »tihog nemira i iščekivanja«? Na ispitu je, čini se, njezina ukorijenjenost, vjerodostojnost i eshatolojska usmjerenost.

YOUNG PEOPLE DURING THE PAST THIRTY YEARS

The author, who has since become the Bishop of Dubrovnik, presents a sociological and psychological survey of Yugoslav young people within the context of various European movements. Young people have become a sign of the times and a great unknown.

There were three youth movements: 1. The utopian movement (1960-1970) formed among the student strata, dreaming of a new world, which finished in suppression and persecution by the governing structure; 2. A difficult period (1970-1980) marked by antitechnocracy, terrorism, feminism, the gay movement and imbued with anger, bitterness, a sense of rejection, nervous explosion; 3. The period of cooling off (1980-199...) characterized by darkers and yuppies, computer hackers, the dead end generation, the struggle against communism and conformism.

The repressive system of Yugoslav government stifled every youth movement in the attempt to create loyal and obedient socialist citizens. Young

- 7 Prigodom Svjetskog dana mira 1985, Papa je u svojoj poruci izrazio nadanja, strahovanja, stremljenja i očekivanja mladih kad je rekao: »Vidim da se u vama rada nova svijest vaše odgovornosti i živa osjetljivost za potrebe vaše braće... Dira vas glad za mirom... Uznemireni ste tolikim nepravdama oko vas. Pogada vas teška opasnost od gomile gigantskih oružja; pritišću vas prijetnje nuklearnog rata... Zahrinuti ste za okolinu danas i za buduće generacije... Uzrujani ste kad vidite veliki broj osoba politički i duhovno potlačenih koje ne mogu ostvariti svoja temeljna ljudska prava. Sve to može u vama pobuditi osjećaj da život nema smisla« (IVAN PAVAO II, »Mir i mladi idu zajedno«, Zagreb, GK, 1985, str. 5).
- 8 Budući da tek sada odlaze sa scene ljudi koji su svaku pobjedu nad prirodom smatrali doprinosom boljoj egzistenciji, donekle je razumljivo što se glasovi pokreta za očuvanje ljudskog okoliša kod nas tako sporo i kasno javljaju.

people were more disappointed than impressed by socialism. Owing to the wrong type of upbringing, young people in our country have turned egotistically inward. Theirs is a generation of quiet unrest and expectation.

BIBLIOGRAFIJA

- J. ALEKSIĆ, »Zagonetka društveno-političkog aktivizma mlade generacije«, u *Mlada generacija danas*, Beograd, Mladost 1982, str. 70-83.
- L. BOBA — D. NICOLI, »Rapporto sui giovani 1987« u *Note di pastorale giovanile* 9(1988), str. 17-24.
- M. BROČIĆ, »Mladi kao predmet posebnog naučnog proučavanja«, u *Mlada generacija danas*, str. 109-132.
- CAPANNA, *Quei formidabili anni*, Milano 1983.
- E. ČIMIĆ, »Metodološki problem istraživanja omladine«, *Mlada generacija danas*, str. 151-160.
- J. ČURIĆ, »Religiozna kriza mladih i marksizam«, u *Obnovljeni život* 2 (1978), str. 115-138.
- I. DIZDAREVIĆ, »Stvaralački aktivitet mladih u slobodnom vremenu«, u *Mlada generacija danas*, str. 186-193.
- H. DIETZ, *Haben wir denn noch Zukunft? Junge Menschen zwischen Zweifel und Hoffnung*, Herder 1982.
- N. FANUKO, »Vrijednosni sistem omladine« *Mlada generacija danas* str. 301-307.
- F. FISCHER, *Problemi mlade generacije — nemoći ili odgovornosti*, Ljubljana 1966.
- M. KANGRGA, »Fenomenologija ideološko-političkog nastupanja jugoslavenske srednje klase«, *Praxis* 3-4 (1971), str. 425-447.
- F. MASTROFINI- A. NANNI, *Giovani oggi*, Roma 1984.
- V. MORELLI, *Anni di piombo*, Torino 1988.
- J. L. PEREZ-ALVAREZ, *Gioventù e impegno della fede*, Torino 1980.
- R. PETKOVIĆ, »Mladi pred dilemom suvremenog svijeta«, *Mlada generacija danas*, str. 96-109.
- G. PIANA, »Fisionomia dei giovani d' oggi«, *Presenza pastorale* 7-8 (1985), str. 71- 81.
- N. POPOV, »Oblici i karakter društvenih sukoba«, u *Praxis* 3-4 (1971), str. 329-347.
- G. STATERA, *Storia si una utopia*, Milano 1973.
- R. SUPEK, »Protivrječnosti i nedorečenosti jugoslavenskog samoupravnog socijalizma«, *Praxis* 3-4 (1971), str. 347-373.
- S. VRCAN, »Suvremeno pokoljenje mladih — novo i osobito pokoljenje«, *Mlada generacija danas*, str. 132-145.
- A. VUKASOVIĆ, *Moralni odgoj*, Liber, Zagreb 1977.